

Die hormoonfabriek.

Saskia Goldschmidt.

Vertaal deur Daniel Hugo.

Pretoria: Protea Boekhuis, 2014. 256 pp.

ISBN-10: 1485300932.

ISBN-13: 9781485300939.

DOI: <http://dx.doi.org/10.17159/tvl.v53i2.34>

Te gereeld word die feit dat 'n roman vertaal is, óf glad nie in resensies van die vertaling genoem nie óf met die een of ander niksseggende opmerking oor 'n "vlot", "leesbare" of "geslaagde" vertaling verreken, en wel sonder stawende voorbeelde, met die resensent wat dan voortgaan met kommentaar op "die skrywer" se boek. Die onderhawige teks, *Die Hormoonfabriek*, is Daniel Hugo se Afrikaanse vertaling uit Nederlands van Saskia Goldschmidt se gelyknamige debuutroman. Dit is dus, soos alle vertaalde romans, minstens twee maal geskryf: eers in Nederlands deur Goldschmidt, en daarna in Afrikaans deur Hugo.

Die roman volg die lewensverloop van Mordechai de Paauw, Motke vir sy naastes, entrepreneur wat in die twintigerjare 'n uitbreidingsmoontlikheid vir die familiebesigheid, De Paauw Slagpale en Vleisfabriek, sien in die vorm van die vervaardiging van hormoonpreparate uit die organe van slagdiere wat voorheen bloot afval was. Die magstryd tussen Motke en sy vennote en tydgenote, insluitend sy tweelingbroer Aron en veral die ouer wetenskaplike Rafaël Levine, speel af teen die agtergrond van ontluikende Europese antisemitisme en die Tweede Wêreldoorlog, die ontsaglike groei van die onderneming as gevolg

van tegnologiese vooruitgang en slim sakebesluite, en Motke se omvangryke en onverantwoordelike seksuele bedrywighede wat telkens dreig om alles te kelder. Goldschmidt noem in onderhoude dat die verhaal geïnspireer is deur gegewens oor die seksuele misbruik van fabrieksmeisies waarop sy afgekom het in ou dokumente van die Nederlandse onderneming Organon—hierdie onderneming was in die eerste helfte van die vorige eeu voorlopers in die produksie van insulien en estrogeen en vorm vandag deel van Schering-Plough. Goldschmidt se vader was in 'n stadium getroud met 'n dogter van Ernst Laqueur, die Duitse Jood en wetenskaplike op wie Levine in die roman gegrond is.

Voortdurend word die leser bewus gehou van talryke spanningsdraagvlakke: die spanning tussen die kommersiële en die etiese, tussen die winsmotief en die mediese wetenskap, tussen 'n newekarakter wat telkens as intellektuele "mastodon" beskryf word en die hoofkarakter Motke, die skatryk, dog slegs basies gekwalifiseerde uitvoerende hoof van die ter stigte maatskappy Farmacom; van die spanning ook tussen werklikheid en fiksie. Die verskillende spanninge en die mediese gegewens wat noukeurig en geloofwaardig met sowel die betrokke tydvakke as die karakters se lewens in gesprek tree, tesame met heelwat humor, vorm die vinnige pas waarteen die verhaallyn uitspeel en sorg vir 'n opwindende en bevredigende leeservaring.

Motke is 'n genadelose en ambisieuse

sakeman wat nooit huiwer om sy sakebelange as allereerste prioriteit te stel nie. Hy tree deurgaans op wyses op wat dit vir die leser moeilik maak om met sy karakter te simpatiseer. Eggo's van Stockenström, Van Niekerk en etlike ander Afrikaanse romansiers se werke met sterfbedbelydenisse en -begeleidings as verhaalgegewe word opgeroep in Motke beskrywing van sy prioriteite, sakebesluite en die verbrokkeling van etlike persoonlike verhoudings, asook sy bewuswording daarvan dat hy nie 'n fatsoenlike lewe gelei het nie en dat sy seun Ezra sy "benjamin" is.

Die karakter se Afrikaanse taalgebruik is soms nogal fatsoenlik vir die beeld wat deur sy optrede en monoloë geskep word, iemand wat selfs deur sy eie broer as "aartsdoos" beskryf word: telkens word "die liefde bedryf", selfs met vroue wat hy duidelik slegs as diensliggame sien—"verbygangers wat die lewe kleur en smaak gegee het, maar uitruilbaar was". Oral word die vroulike geslagsdele nooit krasser beskreef as met die woord "vagina" nie, en sy eie word hoogstens sy "meneer" of sy "dier" genoem, en in een geval sy "gedierte". Iets uit 'n platter register sou moontlik meer geloofwaardig wees.

Die karakter se Jiddisjismes verleen daarenteen wel 'n ekstra laag geloofwaardige greinagtigheid: ons kry hier die saggeaarde broer wat as 'n *schlemiel* beskryf word, etlike verwysings na wulpsse slagterinne en ander meisies as *sjikses*, asook die goedkeurende beskrywing *mentsj*; die afkeurende uitroep *Nebbisj!* doen diens en Motke verwys in

die tweede helfte van die roman na sy rooibelipte en donkerbehaarde *gitana*, die *mezoeza* aan 'n konserwatiewe gesin se deurkosyn, en voor dit etlike kere na sy mense as sy *misjpoche*.

Hierdie klein lys doen tog ietwat skraal aan: van 'n hoofkarakter wat bykans op elke derde bladsy eksplisiet self-identifiseer as in elke aspek van sy wese absoluut Joods, en wat telkens beledigings in die rigting van Hitler en die Bruinhemde slinger, verwag die leser heelwat meer hiervan. Die karakter gebruik soms Duitse leenwoorde of -frases wat in een geval van 'n steurende Afrikaanse verduideliking tussen kommas voorsien is, maar elders gelukkig net so staan en die karakter se geloofwaardigheid eweneens ten goede is. In so 'n karakter wonder die leser nietemin, waar is verdere potensiaalryke heerlikhede soos *nidnuk*, *dibbuk*, *pisher* en *putz*?

Ook Motke se sinskonstruksies toets in sommige gevalle wat sinvol is binne die grense wat deur die grammatika rondom Afrikaanse bysinne daargestel word, veral wanneer die gebruik van Afrikaanse ontkenning ook nog bykom. Telkens moet die leser twee of drie keer oorbegyn om sekerheid te verkry oor wat nou eintlik genegativeer of aaneengevoeg word. Dit is nie as sodanig 'n grein van die oorspronklike Nederlands wat in Afrikaans oorkom nie, dit is gewoon leessteurend.

'n Sintaktiese element wat wel geslaagd is in die Nederlandse eggo wat dit oproep, is besonder lang, amper Germanistiese, adjektiefkonstruksies wat algemeen in die teks voorkom, byvoorbeeld waar

Motke voel dat sy vennoot 'n "na my smaak al te groot" sê in die bedryf van die onderneming het of waar hy sy "nie meer so 'n aantreklike nie maar meer as lojale" sekretaresse na die oorlog agter haar lessenaar aantref.

Klein taaloneffenhede glip ongelukkig deur in die vertaling: "tot siens" word afwisselend as "totsiens" geskryf, karakters het telkens dinge "in gemeen" en Motke se dogter vra wat "verkeer" is in plaas van "verkeerd". In plaas van "uraan" is dit "uranium", iemand word "ontmenslik" in plaas van "verontmenslik" en op 'n koffietafel lê "filosofiese" tydskrifte wat eerder "filosofie tydskrifte" kon wees.

Nieteenstaande die uitgeligte (ver) taalkwessies is die roman grotendeels

'n besonder lonende en aangename leeservaring, tot net voor die einde. Goldschmidt se einde voel ongelukkig sterk *gimmick*-agtig en verdere ontwikkeling van die opbou daartoe sou dit moontlik kon versterk het. Daar is te veel verbysterende toeval wat net té presies ineenpas. Dit is netjies genoeg uitgevoer dat dit moontlik sommige potensiële lesers kan bevredig, maar daar sal ook dié van ons wees wat voel dit is te dik vir die spreekwoordelike daalder.

Marius Swart
mariusswart@sun.ac.za
Universiteit Stellenbosch
Stellenbosch